

Γιώργου Χ. Χιονίδη
Θανάση Παπαζώτου

« Για την άλωση της Βέροιας »

ΚΕΝΤΡΙΚΗ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΔΗΜΟΣΙΗ
ΒΕΡΟΙΑΣ

Γ

342
0

938 42

X10

ΔΩΡΕΑ

Γ. Χ. Χιωρίδης

Αθανάσιος Αδαμάκης

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΕΡΟΙΑΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ - ΕΘΝ. ΒΙΒΛ. ΚΕΝ. ΠΑΤΡΑΣ

Αριθμός απόκτησης: 74678
Ημερομηνία απόκτησης: 11-7-96
Κατάλογος αριθμός: 938.42

T12B

ΠΑ

Για τη ΔΚΒ Βέροιας
ΓΙΩΡΓΟΣ Χ. ΧΙΟΝΙΔΗΣ
Κεντρική δόξ 8
Τηλέφωνο: 27132 (0331)
και (του σπιτιού) 23476
591 00 ΒΕΡΟΙΑ

1989-1990

10/12
44
| Βιογραφικό σημείωμα 3 (1991)

Γιώργου Χ. Χιονίδη

Θανάση Παπαζώτου

ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΛΩΣΗ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

Στον 2ο τόμο του περιοδικού *Ιστοριογεωγραφικά* (σ. 151-154) δημοσιεύτηκε το μελέτημα του Θ. Παπαζώτου (μέλους της Συντακτικής Επιτροπής του περιοδικού) με τίτλο «εν έτει 1433 επήραν την Βέροϊαν». Το κείμενο αυτό αναδημοσιεύτηκε (χωρίς τις υποσημειώσεις) στην εβδομαδιαία τοπική εφημερίδα «Βέροϊα» της ομώνυμης πόλης (φύλλο 809 της 25-11-1988).

Ο δικηγόρος και ιστορικός της Βέροϊας κ. Γεώργιος Κ. Χιονίδης δημοσίεψε, στην ίδια εφημερίδα (φύλλο 810 της 2-12-1988), τις επιφυλάξεις και αντιρρήσεις του για την ανακοίνωση του κ. Παπαζώτου ως προς τον χρόνο της τελικής αλώσεως αυτής της πόλεως. Ο κ. Παπαζώτος απάντησε στη συνέχεια στην ίδια εφημερίδα (φύλλο 814 της 5-1-1989) και ο κ. Χιονίδης ανταπάντησε και πάλι στην ίδια εφημερίδα (φύλλο 815 της 13-1-1989). Ο κ. Χιονίδης έστειλε στη διεύθυνση του περιοδικού όλα τα σχετικά δημοσιεύματα με την παράκληση να αναδημοσιευτούν, ώστε να μπορούν οι αναγνώστες να ενημερωθούν για τις διαφορετικές απόψεις που εκφράστηκαν. Τα κείμενα τέθηκαν υπόψη στον κ. Παπαζώτο, ο οποίος ανταπαντά στον κ. Χιονίδη με κείμενό του που δημοσιεύεται στο τέλος.

Η Συντακτική επιτροπή του περιοδικού, πιστή στις αρχές της επιστημονικής δεοντολογίας, έκρινε ότι, αν και τα κείμενα έχουν δει το φως της δημοσιότητας, επιβάλλεται η καταχώρησή τους στις σελίδες του περιοδικού, με πιστή προσήλωση στην αντικειμενική παρουσίαση ενός θέματος με ξεχωριστό ενδιαφέρον ιδιαίτερα μάλιστα στην περίπτωση της κριτικής θεώρησης των απόψεων που ασκήθηκε σ' ένα από τα μέλη της. Άλλωστε η σχετική πνευματική αψιμαχία κρατήθηκε στο επιστημονικό πλαίσιο και με αυστηρή πειθαρχία στην κοσμιότητα, παρά τη ζωντάνια του ύφους των κειμένων. Ο αναγνώστης μπορεί να ξαναδεί το κείμενο του Θ. Παπαζώτου στον προηγούμενο τόμο του περιοδικού. Τα επόμενα κείμενα αναδημοσιεύονται εδώ με τη συγκατάθεση των δύο συγγραφέων τους:

1. Πρώτο κείμενο Θ. Παπαζώτου (βλ. *Ιστοριογεωγραφικά* 2 (1988) 151-154.

2. Πρώτο κείμενο Γ.Χ. Χιονίδη

Η τελική άλωση της Βέροιας από τους Τούρκους

Διάβασα στη «Βέροια» το μελέτημα του κ. Θ.Ν. Παπαζώτου και έχω τη γνώμη ότι είναι ωφέλιμο να επαναλάβω όσα έγραψα στην ίδια εφημερίδα πριν ενάμιση χρόνο, ώστε να έχουν οι αναγνώστες υπόψη τους ορισμένες επιφυλάξεις μου, τις οποίες συνεχίζω να έχω και μετά τη δημοσίευση της μικρής μελέτης του φίλου και εξαιρετου αρχαιολόγου.

Ο κ. Παπαζώτος γράφει ότι βρέθηκε χάραγμα σε μνημείο της πόλεως σύμφωνα με το οποίο η κατάληψη της Βέροιας από τους Τούρκους έγινε στις 9.4.1433.

Επί του θέματος και για τη διευκόλυνση της ιστορικής έρευνας έχω να σημειώσω τα εξής:

Ο ευγενικός και εξυπηρετικός κ. Θ. Παπαζώτος είχε την καλωσύνη να μου δείξει επί τόπου το χάραγμα, το οποίο αναφέρει στο μελέτημά του.

Πρόκειται, λοιπόν, για δίστηλο σκάλισμα με αιχμηρό αντικείμενο (καρφί κτλ.), που έγινε στο κάτω μέρος τοιχογραφημένης εικόνας άγνωστου (μέχρι τώρα) αγίου, στη βόρεια πλευρά του αρχικού ναού του Αγίου Γεωργίου, του «Μικρού» (που βρίσκεται δίπλα στον Άγιο Στέφανο).

Ο χρόνος έχει κάμει δυσανάγνωστα πολλά σημεία της εγχάρακτης επιγραφής. Χρειάστηκε η ιώβεια υπομονή, συνταιριασμένη με τη διεισδυτική ικανότητα και τη μεγάλη πείρα του κ. Παπαζώτου για να «διαβάσει» το χάραγμα. Δεν μπορώ να έχω κρίσιμη γνώμη για το αν είναι, πραγματικά, αυτό το ακριβές κείμενο της επιγραφής, τουλάχιστο σ' όλα τα σημεία του. Όταν δημοσιευθεί (και) φωτογραφία της θα δοθεί, ασφαλώς, η ευκαιρία στους λήγους ειδικούς να συμφωνήσουν ή να διαφωνήσουν με το δίδόμενο κείμενο, οπότε και θα μπορούμε να εκφράσουμε την τελική άποψή μας.

Αν, όμως, δεχθούμε, προς στιγμή, ότι είναι σωστή η ανάγνωση προκύπτουν πάλι τα κάτωθι ερωτηματικά:

Α' Είναι γνωστό ότι υπάρχουν πολλές εκδοχές για τις αλώσεις της Βέροιας από τους Τούρκους, δηλαδή έχουμε διάφορες και πολυποικίλης προελεύσεως ειδήσεις για τέσσερες καταλήψεις της, τ ο υ λ ά χ ι σ τ ο (1383, 1385-1386, 1389-1391 και 1430), που σημαίνει ότι η Βέροια (όπως και οι λοιπές περιοχές) καταλαμβάνονταν, ανακαταλαμβάνονταν κ.ο.κ. από τους Τούρκους, Βυζαντινούς κτλ., ανάλογα με τη γενικότερη στρατιωτικοπολιτική κατάσταση, στα τέλη του 14ου και τις αρχές του 15ου αιώνα. Τούτο είναι γνωστό πιά (βλ. τα βιβλία μου, *Ιστορία της Βέροιας*, τόμ. 2ος, *Βυζαντινοί Χρόνοι*, Θεσσαλονίκη 1970, σελ. 58 έως και 73, *Ανέκδοτος ακολουθία του νεομάρτυρος Αρσενίου, μητροπολίτου Βεροίας (14ος ή 15ος αι.)*, Θεσσαλονίκη 1971, κυρίως τις σελ. 11-14 και *Συνοπτική ιστορία της Βέροιας*, Θεσσαλονίκη 1981, σελ. 18 και 19-20).

Β' Η επιγραφή (όπως διαβάστηκε) αναφέρεται στην τελευταία και οριστική κατάληψη της Βέροιας.

Γεννάται, όμως, το ερώτημα: Αφού είναι δεδομένο και αναμφισβήτητο πιά, ότι η Θεσσαλονίκη καταλήφθηκε τελειωτικά το 1430, πως η Βέροια ήταν δυνατό να μη προκαλέσει το ενδιαφέρον των Τούρκων και να μη καταληφθεί μετά λίγες ημέρες αλλά να αντέξει και να αλωθεί μετά τρία (3) χρόνια (1433); Εξάλλου, οι άλλες πληροφορίες, που έχουμε για όλες τις

καταλήψεις τῆς Βέροιας, συμπίπτουν χρονικά με τις αντίστοιχες αλώσεις τῆς Θεσσαλονίκης, τουλάχιστο ως προς τὸ ἔτος.

Τέλος, εἶναι γνωστό ὅτι οἱ εγχάρακτες ἐπιγραφές («ξυσίματα») ἀναφέρονται, συνήθως, σε θανάτους κάποιου σπουδαίου ἀνθρώπου, κυρίως δε ἱερωμένου, ἢ σε ἐπισκέψεις κάποιου στο μνημεῖο κτλ. Δὲν γνωρίζω παρόμοια ἐπιγραφή γιὰ ἄλωση πόλεως (χωρὶς νὰ σημαίνει τοῦτο ἀναγκαστικά και ὅτι δὲν ὑπάρχει). Ὡς πρὸς τις αλώσεις, τις σχετικές πληροφορίες τις ἔχομε ἀπὸ εἰδήσεις χρονογράφων και ἀπὸ τα μικρά («βραχέα») χρονικά, δηλαδή ἀπὸ τις «κενθυμήσεις», που γράφηκαν σε παράφυλλα χειρογράφων βιβλίων κ.α.

Τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι ἀπαραίτητα δὲν εἶναι ἀξιόπιστη ἡ νέα, πρωτότυπη και συνταρακτική τούτη πηγὴ, ἀρκεῖ νὰ ἐπιβεβαιωθεί ὅτι εἶναι σωστὴ ἡ ἀνάγνωσή της, ἢ, ἀκόμα, ὅτι δὲν ἔγραψε λάθος ὁ χαράκτης τῆς τὴν πληροφορία που εἶχε, ἰδιαίτερα ἀν δὲν ἦταν τελείως σύγχρονος με τα γεγονότα, ἀλλὰ μεταγενέστερος και προσπάθησε νὰ διασώσει τὴν πληροφορία, που ἄκουσε ἢ θυμήθηκε λανθασμένα.

Εφημ. «Βέροια», φ. 810/2-12-1988

3. Ἀπάντηση Θ. Παπαζώτου

Περὶ τῆς αλώσεως τῆς Βέροιας

Ὁ ἐξαιρετος φίλος μου και βαθὺς γνώστης των πραγμάτων τῆς Βέροιας κ. Γεώργιος Χιονίδης, του οποίου ἡ ἱστορικὴ προσφορά γιὰ τὴν πόλη αὐτὴ εἶναι ἀνεκτίμητη, περίμενα ὅτι θα ἀντιδράσει, ὅταν θα διάβαζε τὸ ἀρθρο μου που δημοσιεύτηκε στη «ΒΕΡΟΙΑ» τὴν 25.11.88 με τίτλο: «Τὸ ἔτος 1433 οἱ Τούρκοι πήραν τὴ Βέροια».

Ἡ ἀντίδρασή του ὑπῆρξε ἄμεση με δημοσίευσμά του στὴν ἴδια ἐφημερίδα τῆς 2ας Δεκεμβρίου 1988, ὅπου εκθέτει κάποιες ἀπόψεις πάνω στο σημαντικό εὔρημα που μας δίνει ὁ ναός του Ἁγίου Γεωργίου του Μικροῦ, κοντά στον Ἅγιο Στέφανο. Επειδὴ ὅμως τυχαίνει νὰ εἶναι ἐξαιρετος νομικός, ἐγώ, ως ταπεινός βυζαντινολόγος, του θέτω ἓνα δικανικό ἐρώτημα, τὸ νόημα του οποίου γνωρίζει πολὺ καλά ὁ κ. Χιονίδης. Πού στηρίζει τὴν ἀποψή του και ποῖα εἶναι τα ἐπιχειρήματά του, γιὰ νὰ πολεμήσει τὴν ἱστορικὴ μαρτυρία του χαράγματος του Ἁγίου Γεωργίου; Το χάραγμα ἀναφέρει ὅτι οἱ Τούρκοι πήραν τὴ Βέροια στις 9 Ἀπριλίου του 1433, ἡμερομηνία που συμπίπτει με τὴν τρίτη μέρα του Πάσχα ἐκεῖνου του ἔτους (Κυριακὴ του Πάσχα ἦταν 7 Ἀπριλίου του 1433). Ὁ Τούρκος περιηγητὴς Εβλιγιά Τσελεμπή δυο αἰῶνες ἀργότερα ἀπὸ τὴν ἄλωση τῆς Βέροιας ἀναφέρει ὅτι οἱ Τούρκοι πήραν τὴ Βέροια τις μέρες των κόκκινων αὐγῶν, δηλαδή Πάσχα. Εἶναι ἀπλῶς διαβολικὴ σύμπτωση ὅτι μια τούρκικη και μια ἐλληνικὴ πηγὴ ἀναφέρουν ὅτι ἡ Βέροια ἀλώθηκε τὸ Πάσχα; Ὁχι. Τέτοια τρομακτικὴ σύζευξη ἐλληνικῆς και τούρκικης πηγῆς νομίζω ὅτι δὲν ἔχομε ἀλλοῦ, και ἀπορώ που ὁ κ. Χιονίδης παρασιωπᾷ στο ἀρθρο του τὸ μέγεθος τῆς ἀξιοπιστίας αὐτῆς τῆς σύζευξης πληροφοριῶν.

Ἀς ἐρθοῦμε τώρα στις ἐπικλήσεις του κ. Χιονίδη χωρὶς νὰ σταθοῦμε στὴν ἀνάγνωση

του χαράγματος, για την οποία διατηρεί επιφυλάξεις.

Η ανάλυση είναι ασφαλής και πιστό αντίγραφο της επιγραφής έχει δημοσιευτεί και στην εφημερίδα σας.

Α'. επικαλείται τις διάφορες αλώσεις της Βέροιας από το 1383 και μετά και σκόπιμα παρεισφύει μια του 1430, σχολιάζοντας μάλιστα ότι όλες οι καταλήψεις της Βέροιας συμπίπτουν χρονικά με τις αντίστοιχες αλώσεις της Θεσσαλονίκης.

Ρωτώ απλά, πόσες από τις καταλήψεις της Βέροιας συμπίπτουν με της Θεσσαλονίκης και από πού γνωρίζει ο κ. Χιονίδης την άλωση του 1430 της Βέροιας;

Β'. Διερωτάται πώς, αφού η Θεσσαλονίκη καταλήφθηκε, και πραγματικά το 1430, η Βέροια δεν κίνησε το ενδιαφέρον των Τούρκων, ώστε να την καταλάβουν μετά λίγες μέρες και όχι μετά 3 χρόνια, δηλαδή το 1433.

Αυτό είναι βέβαια ένα ιστορικό ερώτημα που λογικά θέτουμε στον εαυτό μας το 1988. Όμως γιατί η απάντηση θα πρέπει να είναι τόσο απλή; αφού οι Τούρκοι πήραν τη Θεσσαλονίκη το 1430 πήραν και τη Βέροια το 1430. Οι πληροφορίες της επιγραφής και του Εβλιγιά Τσελεμπί καθιστούν βέβαιο ότι η πόλη αλώθηκε το 1433. Τι είναι περισσότερο αξιόπιστο η επιγραφή και η παράδοση που μεταφέρει ο Εβλιγιά Τσελεμπί το 17ο αι., διακόσια χρόνια μετά την άλωση της πόλης, ή η δική μας αντίληψη για την ιστορία που δεν βασίζεται σε πραγματικά ιστορικά στοιχεία, αλλά σε γενικές εκτιμήσεις της κατάστασης που επικρατούσε τότε. Γνωρίζουμε ότι οι Τούρκοι, αμέσως μετά την άλωση της Θεσσαλονίκης το 1430 ασχολήθηκαν με τον εποικισμό της πόλης, ο πληθυσμός της οποίας είχε μειωθεί σημαντικά. Μήπως αυτό εξηγεί γιατί οι Τούρκοι δεν έδειξαν ενδιαφέρον για την άλωση πόλεων της περιφέρειας όπως η Βέροια και η Έδεσσα; Δεν είμαστε εκεί για να ξέρουμε, θα απαντούσε ο σοφός καθηγητής μου Γεώργιος Μπακαλάκης. Απομένει οι ιστορικοί να εξηγήσουν αυτό το φαινόμενο στρατηγικής των Τούρκων.

Γ'. Τέλος όσα αναφέρει ο κ. Χιονίδης σχετικά με το είδος των εγχάρακτων επιγραφών, τυπολογία τους κλπ., δεν τα σχολιάζω γιατί δεν έχουν πραγματική ιστορική αξία. Γράφει ότι για τις αλώσεις τις σχετικές πληροφορίες τις έχουμε από βραχεία χρονικά, γραμμένα συνήθως σε χειρόγραφα κλπ. Να του θυμίσω άραγε, ότι τη μαρτυρία για την άλωση της Θεσσαλονίκης του 1430 την έχουμε από ζωγραφισμένη επιγραφή πάνω σε κίονα της Αχειροποιήτου;

Τέλος σημειώνω ότι αυτός που τρόμαξε περισσότερο με το μέγεθος της ιστορικής αξίας του χαράγματος του Αγίου Γεωργίου του Μικρού της Βέροιας ήμουν εγώ. Και αυτός ήταν ο λόγος που την μέρα που διάβασα την επιγραφή κάλεσα και τον κ. Χιονίδη για να τη δει με τα ίδια του τα μάτια. Φίλε Γιώργο, τι να κάνουμε; Το 1433 οι Τούρκοι πήραν τη Βέροια. Θέλουμε δε θέλουμε θα το πιστέψουμε.

Εφημ. «Βέροια», φ. 814/5-1-1989

4. Ανταπάντηση Γ.Χ. Χιονίδη

Και πάλι για την άλωση της Βέροιας

Είμαι υποχρεωμένος να επανέλθω στο θέμα για την τελευταία άλωση της Βέροιας από

τους Τούρκους, μετά τα όσα (ενδιαφέροντα) έγραψε ο Προϊστάμενος της 11ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων της Βέροιας κ. Θανάσης Παπαζώτος στην εφημερίδα «Βέροια» (φύλλο 814/5.1.1989), σε απάντηση των όσων είχα σημειώσει στην ίδια εφημερίδα (φύλλο 810/2.12.1988).

1. Καταρχή δηλώνω ότι δεν θα επαναλάβω τις δίκαιες, βέβαια, και ειλικρινείς φιλοφρονήσεις μου, που του οφείλονται και τις αξίζει, ως επιστήμονας και συγγραφέας, γιατί το έκανα ήδη δύο φορές (και μου τις ανταπέδωσε, μάλιστα, πλουσιοπάροχα), επειδή υπάρχει, πάντοτε, ο κίνδυνος να θεωρηθεί (από μερικούς κακόπιστους) ότι, έτσι, «ευλογάμε τα γένια μας...

2. Θα πρέπει, ακόμα, να παρατηρήσω ότι τις επιφυλάξεις μου, για την ανακάλυψη του κ. Παπαζώτου, δεν τις πρωτοδημοσιοποίησα με το προαναφερμένο δημοσίευσμά μου (της 2.12.1988) αλλά ενάμιση χρόνο νωρίτερα, στο φύλλο 735/15.5.1987 αυτής της εφημερίδας, όταν διάβασα σ' αυτή την οχτώστιχη είδηση (που έδωσε ο ίδιος) για την ανεύρεση της εσχάρακτης επιγραφής (φύλλο 734/8.5.1987).

Το τελευταίο (δεύτερο) κείμενό μου ήταν, λοιπόν, αντιγραφή των όσων έγραψα τότε και (στο νεότερο) πρόσθεσα απλά μια εισαγωγική-προλογική παράγραφο, όπου μνημονευόταν ρητά και το γεγονός τούτο. Όμως, ο κ. Παπαζώτος δεν απάντησε στο πρώτο, αρχικό δημοσίευσμά μου αλλά αρκέστηκε στις σχετικές, προφορικές, φιλικές, πνευματικές αψιμαχίες μας, που είχαμε κατεπανάληψη...

Είχα δε την προσδοκία, μετά τη δημοσίευση των επιφυλάξεών μου (τις οποίες διατύπωσα αμέσως και προφορικά, όταν μου έδειξε την επιγραφή), ότι θα δημοσίευε (εκτός των άλλων) και κάποια φωτογραφία της εσχάρακτης επιγραφής, όπως είχα ζητήσει, σότε θα γινόταν αντιληπτό απ' όλους, γιατί έχω επιφυλάξεις για την ακρίβεια και της αναγνώσεως των μη φαινομένων λέξεών της κ.τ.λ. Και τούτο άσχετα με τα άλλα προβλήματα, που προκύπτουν γύρω από τον διδόμενο χρόνο (1433) της αλώσεως, τα οποία έχω μνημονεύσει προηγουμένως.

Αν λοιπόν η χρησιμοποίηση της λέξεως «άμηση», από τον κ. Παπαζώτο, για τον χαρακτηρισμό της αντιδράσεώς μου, στο πρώτο δημοσίευσμά του, υπονοεί ότι βιάστηκε και ότι απάντησα χωρίς να προβληματιστώ πολύ και χωρίς να προσέξω όσο έπρεπε το κείμενό του, του απαντώ, πως με αδικεί, δεδομένου ότι το θέμα, των αλώσεων της Βέροιας από τους Τούρκους, έντονα και συνεχώς, με απασχολεί εδώ και τριάντα χρόνια, γι' αυτό και μπόρεσα να σχολιάσω την ανακάλυψή του και πριν δημοσιεύσει το χάραγμα, αφού το είδα και άκουσα τις απόψεις του. Όταν διάβασα, ύστερα, τη δημοσίευση της επιγραφής του φίλου βυζαντινολόγου (πρωτοδημοσιευμένη στον 2ο τόμο του καλού περιοδικού «Ίστοριογεωγραφικά», με τις σχετικές υποσημειώσεις), χάρηκα μεν για τούτο αλλά δεν κατόρθωσα να αποβάλω τις αρχικές επιφυλάξεις μου και θεώρησα σκόπιμο να επαναδημοσιεύσω τούτες, αφού δεν είχα πάει απάντηση σ' αυτές, στο αρχικό δημοσίευσμά μου, ούτε φάνηκε ότι είχαν προβληματίσει τούτες ουσιαστικά τον κ. Παπαζώτο, ώστε να εκφράσει την άποψή του στα τεθέντα ερωτήματα.

3. Και τώρα η ανταπάντησή μου στον κ. Προϊστάμενο της Εφορείας των Βυζαντινών αρχαιοτήτων, με την αναγκαία επισημείωση, ότι οι επαγγελματικές υποχρεώσεις μου, δυστυχώς, δεν μου επιτρέπουν, τώρα, «να ανοίξω τα κιτάπια» μου, ούτε να προστρέξω στη σχετική βιβλιογραφία, επιφυλάσσομαι, όμως, να το κάμω μετά 2-3 χρόνια, περίπου, σότε

ελπίζω ότι θα κατορθώσω να πραγματοποιήσω την ειλημμένη απόφασή μου να αποδεσμευθώ οριστικά από τούτες. Τότε, θα μπορέσω να ξαναδώ, διεξοδικά και σε βάθος, το θέμα των αλώσεων της Βέροιας, γράφοντας το πρώτο κεφάλαιο του 3ου τόμου της Ιστορίας της, στα χρόνια της Τουρκοκρατίας:

Α'. Είναι γνωστό ότι υπάρχουν πέντε (5) εκδοχές-απόψεις, τουλάχιστο, για την τελική-οριστική άλωση της Βέροιας, ότι, δηλαδή, συνέβηκε τούτη το 1430 ή το 1432 ή το 1434 ή το 1436 ή, τέλος, και στα 1448/1449 (βλ. Γεωργίου Χ. Χιονίδη, *Ιστορία της Βεροίας, τόμ. 2ος, Βυζαντινοί Χρόνοι, Θεσσαλονίκη 1970, σελ. 65-66*, όπου και η σχετική βιβλιογραφία, πρβλ. δε και του ίδιου, *Ανέκδοτος ακολουθία του νεομάρτυρος Αρσενίου, μητροπολίτου Βεροίας, Θεσσαλονίκη 1971, σελ. 11-14*, όπου γίνεται και επανεξέταση του θέματος, για όλες τις αλώσεις της Βέροιας, όπως και *Συνοπτική Ιστορία της Βέροιας, Θεσσαλονίκη 1981, σελ. 18 και 20-23*).

Β'. Η πληροφορία του Τούρκου Εβλιγιά Τσελεμπί, για την άλωση της Βέροιας και για τις γιορτές του Πάσχα, αναφέρεται στο οθωμανικό έτος 774, που αντιστοιχεί στα 1372-1373 (και όχι στο 1433). Το οθωμανικό έτος 774 αναφέρει άλλος Τούρκος ιστορικός, του 16ου αιώνα, ως έτος της αλώσεως της Βέροιας, ενώ τρίτος την τοποθετεί μεταξύ των ετών 783 και 787 (βλ. Βασ. Δημητριάδη, *Η Κεντρική και Δυτική Μακεδονία κατά τον Εβλιγιά Τσελεμπί, Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 24-25 και 250*). Δεν είναι, δε, απαραίτητα, αξιόπιστη, η διήγηση του Εβλιγιά Τσελεμπί, αν λάβουμε υπόψη μας ότι τούτος ήταν πολύ μεταγενέστερος και συχνά αφελής και φαντασιόπληκτος, μεταδίδει δε άκριτα και ανεξέλεγκτα και όσα, άλλα, ανιστόρητα του διηγήθηκαν και για τη Βέροια (βλ. Δημητριάδη, *ό.π.π.*, σελ. 249 κ.έ.) οι γνωστοί ως «παραμυθάδες» συμπατριώτες του, όταν, μάλιστα, μάζευε τούτος, επιπόλαια και επί τροχάδην, όλες (και τις πιά απίθανες) προφορικές παραδόσεις, γιατί βιαζόταν να γυρίσει και να γράψει για όλη την αχανή Οθωμανική Αυτοκρατορία, όπως και έκανε.

Δεν νομίζω λοιπόν ότι πρέπει, οπωσδήποτε, να πάρουμε «τοις μετρητοίς» όσα γράφει τούτος και για την άλωση της Βέροιας. Άλλωστε, ο Εβλιά Τσελεμπί —όπως σημειώθηκε— δεν αναφέρεται στην τελευταία άλωση της Βέροιας, σε γεγονός του 15ου αλλά του 14ου αιώνα, και η σύμπτωση των γιορτών του Πάσχα δεν σχετίζεται, μονάχα, με την άλωση της Βέροιας αλλά και της Έδεσσας (βλ. Β. Δημητριάδη, *ό.π.π.*, σελ. 258). Οι αλώσεις της Βέροιας είναι πολλές και συνεπώς δεν αποκλείεται ο συσχετισμός των γιορτών του Πάσχα να συνδυασθεί και με κάποια άλλη (για τις αλώσεις της Βέροιας βλ. Γεωργίου Χ. Χιονίδη, *Ιστορία ...*, σελ. 58-73 και *Αρσένιος...*, *ό.π.π.*).

Και διερωτώμαι, γιατί πρέπει, τότε, να δώσουμε περισσότερη πίστη στην πληροφορία του τέτοιου συγγραφέα (Εβλιά Τσελεμπί) και όχι, π.χ., στα επίσημα αρχεία του τουρκικού ιεροδικείου της Βέροιας, όταν έγγραφό τους αναφέρει ρητά ότι η Βέροια αλώθηκε το έτος 852 «από Εγεύρας», δηλαδή στα 1448/1449, αφού, μάλιστα, η πληροφορία αυτή ανταποκρίνεται και στην τότε κρατούσα κατάσταση στη Βαλκανική, πιά γενικά, όπως υποστήριξε διεξοδικά ο (σοφός καθηγητής του) κ. Απόστολος Ε. Βακαλόπουλος, σε ειδική μελέτη του κ.α.;

Γ'. Δεν νομίζω ότι δεν γνωρίζει, ο κ. Παπαζώτος, την πλούσια βιβλιογραφία για τις αλώσεις της Θεσσαλονίκης και ότι (ως προς το έτος) τούτες συμπίπτουν με τις αλώσεις της Βέροιας, αλλά και των Σερρών κ.ά. πόλεων της Μακεδονίας κ.τ.λ. Δεν είναι δυνατό, ούτε χρήσιμο, πάντως, να γεμίσω εδώ πολλές σελίδες για τους σχετικούς παραλληλισμούς, με σχετικές βιβλιογραφικές παραπομπές.

Ως προς δέ την άλωση του 1430 δεν υποστήριξα ότι γνωρίζω να υπάρχει συγκεκριμένη πηγή, ως προς την άλωση της Βέροιας, τη χρονιά εκείνη, αλλά έγγραφα πώς πιστεύω-συμπεραίνω ότι πρέπει να συνέβηκε τότε (ή και τότε) και η τελευταία άλωση της Βέροιας, αφού αλώθηκε, τότε, η Θεσσαλονίκη. Και τούτο για την εύλογη αιτία που ανέπτυξα στα προηγούμενα σημειώματά μου.

Δεν είναι ακριβές ότι την άλωση της Θεσσαλονίκης, κατά το 1430, γνωρίζομε, μονάχα, από επιγραφή σε κίονα της Αχειροποιήτου, αφού υπάρχει πιά πλήθος σχετικών πηγών (βλ. τις σχετικές μελέτες των Απ. Ε. Βακαλόπουλου, Γ.Ι. Θεοχαρίδη, Γ. Τσάρα, Κ. Μέρτζιου, Β. Δημητριάδη, Β. Λαούρδα, για να αναφέρω, πρόχειρα, μερικούς, μονάχα από τους Έλληνες. Τελευταία έγγραψε συστηματικά ο αξέχαστος φίλος Γιάννης Τσάρας, στο, «κύκνειο», έργο του, Η τελευταία άλωση της Θεσσαλονίκης (1430), Θεσσαλονίκη 1985, όπου αναφέρεται και πλούσια βιβλιογραφία). Νομίζω δε ότι, οπωσδήποτε, άλλη αξία έχει μια ζωγραφισμένη επιγραφή (της οποίας, μάλιστα, η ακρίβεια επιβεβαιώνεται από έγγραφα, χρονογράφους και άλλες πηγές) και άλλο ένα δυσδιάκριτο χάραγμα («ξύσιμο»), άγνωστου προσώπου και χρόνου, σε τοίχο εκκλησίας, που δεν διαβάζεται με βεβαιότητα, μα μονάχα με τη βοήθεια και της δημιουργικής φαντασίας, τουλάχιστο σε αρκετά (και, μάλιστα, κρίσιμα) σημεία του...

Εφημ. «Βέροια», φ. 815/1-2-1989

5. Ανταπάντηση Θ. Παπαζώτου

Και πάλι για την άλωση της Βέροιας

Οι απαντήσεις μου ακολουθούν τη σειρά με την οποία εκθέτε ο κ. Γ. Χιονίδης τους συλλογισμούς του.

Ήδη έχω δημοσιεύσει πιστό αντίγραφο του χαράγματος, το οποίο δεν επιδέχεται αμφισβήτηση. Το ότι το χάραγμα δεν είναι περίοπτο είναι σαφές, αφού δεν πρόκειται να για καμιά κτητορική επιγραφή, αλλά για ταπεινό σημείωμα, μικρών διαστάσεων, χαραγμένο με λεπτό αιχμηρό εργαλείο.

Επειδή ο κ. Χιονίδης, εκτός από άξιος ιστορικός, τυχαίνει να είναι και εξάιρετος νομικός, του θέτω ένα δικανικό ερώτημα, το νόημα του οποίου γνωρίζει πολύ καλά. Πού στηρίζει την άποψή του και ποια είναι τα επιχειρήματά του για να πολεμήσει την ιστορική μαρτυρία του χαράγματος του Αγίου Γεωργίου; μήπως στην επίκληση των πέντε εκδοχών-απόψεων για την οριστική άλωση της Βέροιας το 1430 ή το 1432 ή το 1434 ή το 1436 ή ακόμη στα 1448/9; και αν ναι τι είναι αυτό που στηρίζει την κάθε άποψη;

Η άποψη για κατάληψη της Βέροιας το 1430 είναι προσωπική του κ. Γ. Χιονίδη, Ιστορία της Βεροίας, τ. II, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 65-6, «διότι δεν είναι δυνατόν να κατελήφθησαν η Θεσσαλονίκη, τα Ιωάννινα, αλλά και άλλαι περιοχαί κατά το έτος τούτο, και η Βέροια να παρέμεινε στα χέρια των Βυζαντινών». Ένα τέτοιο συμπέρασμα τίθεται λογικά στον εαυτό μας το 1990, όμως ποιο είναι περισσότερο αξιόπιστο, η επιγραφή ή η δική μας αντίληψη για την ιστορία, η οποία, όπως στη συγκεκριμένη περίπτωση, δεν βασίζεται σε

πολύ συγκεκριμένα ιστορικά στοιχεία αλλά σε μία γενική εκτίμηση της κατάστασης που επικρατούσε τότε.

Το 1432 στηρίζεται σε αμφίβολες απόψεις τοπικών λογίων της Βέροιας (Βλ. Γ. Χιονίδη, *ό.π.*, σ. 65 σημ. 2), το 1434 σε αμφίβολη πληροφορία της Εγκυκλοπαιδείας Πάπυρος-Λαρούς (Γ. Χιονίδη, *ό.π.*, σ. 65 σημ. 3) και το 1436 σε πληροφορία του αναξιόπιστου Ψευδο-Δωροθέου Μονεμβασίας (Γ. Χιονίδη, *ό.π.*, σ. 65 σημ. 4).

Σε ό,τι τώρα αφορά τη χρονολογία 1448/9. Ένα τουρκικό έγγραφο του 1599 είχε δημοσιεύσει ο Κ. Βασδραβέλης, *Ιστορικά Αρχεία Μακεδονίας. Β' Αρχείον Βεροίας-Ναούσης, 1598-1886, Θεσσαλονίκη 1954*, σ. 1-2 αρ. 2, το οποίο αναφέρει κατά λέξη τα εξής: «ο κραταιότατος και ενδοξότατος χαλίφης των πιστών εχορήγησεν ασυδοσίαν... εις άπαντα τα μέλη της οικογενείας των Χαριτοπούλων δι' υψηλού φερμανίου, χορηγηθέντος εις τον προπάτορα της οικογενείας Ιωάννην Χαριτόπουλον, ως παράσχοντα κατά την εν έτει 852 γενομένην κατάληψιν της πόλεως Βεροίας μεγάλας υπηρεσίας». Κατά τη γνώμη μου θα πρέπει να επανεξετασθεί το πρωτότυπο κείμενο του εγγράφου αυτού από δόκιμο τουρκολόγο, γιατί ποιος μας βεβαιώνει ότι ο μεταφραστής των εγγράφων του ιεροδικείου της Βέροιας κ. Θ. Συμεωνίδης ανέγνωσε ορθά το παραπάνω εδάφιο. Είναι γνωστό ότι τουρκολόγοι και γνώστες της αραβικής γραφής δεν συμφωνούν πάντοτε στην ανάγνωση λέξεων. Ως πειστήριο της θέσης μου αυτής επικαλούμαι την υποψία μου ότι πίσω από την ανάγνωση Χ α ρ ι ό - π ο υ λ ο ι της δημοσίευσης κρύβεται το όνομα Κριτόπουλοι (Χ α ρ ι - αντί Κ ρ ι - από έλλειψη συμπνευματισμού στην τουρκική γλώσσα). Νομίζω ότι τόσο ησκέψεις του καθηγητή Α. Βακαλόπουλου, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, Θεσσαλονίκη 1974*, σ. 298, για ανταρσία της Δυτικής Μακεδονίας με βάση το παραπάνω έγγραφο, όσο και του Γ. Χιονίδη, *Ιστορία, ό.π.*, σ. 66, για απώλεια της Βέροιας για τους Τούρκους μετά το 1444 (όταν κατά τον Χιονίδη υπάρχει στην πόλη Τούρκος ύπαρχος ο Θερίζης του Χαλκοκονδύλη) και ανακατάληψή της από τους ίδιους το 1448/9, δεν αποδεικνύονται. Για την άποψη μάλιστα του κ. Χιονίδη αναφέρω ότι ο ύπαρχος Θερίζης είναι πρόσωπο που έδρασε το 1418 και όχι το 1444· για τη χρονολογία 1418 βλ. G. Schiro, *Cronaca dei Tocco di Cefalonia [CFHB, X], Roma 1975*, σ. 456-8 και 80.

Νομίζω ότι έχει αποδειχθεί ικανοποιητικά ότι ούτε το 1430 ή το 1432 ή το 1434 ή το 1436 ή ακόμη το 1448/9 μπορούν να θεωρηθούν ως πιθανά έτη της οριστικής άλωσης της Βέροιας. Έτσι μοναδική, και πολύτιμη, ιστορική μαρτυρία για το θέμα αυτό είναι το γραπτό, σύντομο και περιεκτικό, ακιδογράφημα στον Άγιο Γεώργιο Μικρό. Η Βέροια έπεσε στα χέρια των Τούρκων στις 9 Απριλίου του 1433, ημερομηνία που συμπίπτει με την τρίτη, μέρα του Πάσχα εκείνου του έτους (Κυριακή του Πάσχα του 1433 ήταν η 7η Απριλίου, βλ. Β. Δημητριάδη, *Η Κεντρική και Δυτική Μακεδονία κατά τον Εβλιγιά Τσελεμπί [Μακεδονική Βιβλιοθήκη, 39], Θεσσαλονίκη 1973*, σ. 258). Ο Εβλιγιά είναι αναξιόπιστος κατά τον κ. Χιονίδη, και γενικότερα είναι αποδεκτό ότι πράγματι είναι. Ωστόσο, παρά την γενική αυτή κρίση, ο ίδιος αποδέχεται ως βάσιμη, και με ιστορική αξία, την πληροφορία ότι η Βέροια αλώθηκε ε τ ο έ τ ο ς 774, την εποχή του σουλτάνου Μουράτ Β', Β. Δημητριάδη, *ό.π.*, σ. 250. Ήδη ο Β. Δημητριάδης, *ό.π.*, σ. 250, επισημαίνει την ανακρί-

βεια του Εβλιγιά ότι το 774 (1372/3) σουλτάνος ήταν ο Μουράτ Β΄ του κειμένου. Από την πρόταση αυτή του Εβλιγιά (ολόκληρη είναι η εξής: «Το έτος 774, την εποχή του σουλτάνου Μουράτ Β΄, ο γαζή Εβρενός έγινε αρχιστράτηγος εναντίον του κάστρου αυτού) ο Β. Δημητριάδης, ό.π., σ. 24, αποδέχεται το έτος 774 (1372/3) ως έτος της πρώτης κατάληψης της Βέροιας από τους Τούρκους, με τη διόρθωση από Μουράτ Β΄ του κειμένου σε Μουράτ Α΄, κάτι που έρχεται σε συμφωνία και με την έρευνα και του κ. Χιονίδη, Ιστορία, ό.π., σ. 59. Ωστόσο ο κ. Δημητριάδης δεν σχολιάζει ιστορικά τις περιέργες πληροφορίες του Εβλιγιά για κατάληψη της πόλης τις «μέρες των κόκκινων αυγών». Δεν καταλαβαίνω δηλαδή πως ο κ. Χιονίδης συνδυάζει το έτος 774 με την πληροφορία για άλωση της Βέροιας κάποιο Πάσχα. Νομίζω ότι οι ανακρίβειες του Εβλιγιά εντοπίζονται στο ότι συμφύρει δύο διαφορετικές παραδόσεις για την άλωση της πόλης: η μία έχει σχέση με την πρώτη κατάληψη της Βέροιας από τον Εβρενός (ή ορθότερα από τον Χαϊρρεδίν με τη βοήθεια του Εβρενός) και η άλλη με μία δεύτερη άλωση της πόλης κάποιο Πάσχα, το οποίο και δεν προσδιορίζει ο ίδιος χρονικά. Τώρα για το θέμα της πρώτης άλωσης της Βέροιας από τους Τούρκους το 1372/3 έχουν γραφεί τόσα, τα οποία αβρουν την αξιοπιστία μας στην ακρίβεια Τούρκων ιστορικών, ένα θέμα, που είναι άστοχο, και μεγάλο, να εξετασθεί εδώ. Αναφέρω μόνο ότι ως έτος της πρώτης άλωσης της Βέροιας από τον Χαϊρρεδίν με τη βοήθεια του Εβρενός θα πρέπει να δεχθούμε το 1387 και όχι το 1372/3, όπως πιστευόταν (αντίθετα με τον κ. Γ. Χιονίδη, Ιστορία, ό.π., σ. 58-60).

Μετά από αυτά, και στηριζόμενος στις ασύνδετες στο κείμενο πληροφορίες του Εβλιγιά Τσελεμπί ότι το έτος 774, την εποχή του σουλτάνου Μουράτ Β΄, ο γαζή Εβρενός έγινε αρχιστράτηγος εναντίον του κάστρου αυτού (δηλαδή της Βέροιας) και ότι τα Βοδενά και η πόλη αυτή, η Βέροια, κατακτήθηκαν τις μέρες των κόκκινων αυγών, δύο σκέψεις μπορώ να κάνω (όπως και έκανα κατά τη σύνταξη του σχετικού άρθρου μου): ότι το έτος 774 ο γαζή Εβρενός έγινε αρχιστράτηγος εναντίον της Βέροιας και ότι η πόλη αυτή κατακτήθηκε τις μέρες των κόκκινων αυγών: ότι την εποχή του σουλτάνου Μουράτ Β΄ η Βέροια κατακτήθηκε τις μέρες των κόκκινων αυγών. Στον πρώτο συλλογισμό, αν ο Εβρενός έγινε αρχιστράτηγος κατά της Βέροιας το 774 (1372/3), αυτό δεν σημαίνει και κατάληψη της πόλης το ίδιο έτος, έτος το οποίο ήδη έχει αμφισβητηθεί. Ο δεύτερος συλλογισμός βρίσκει ως αρωγό το χάραγμα του Αγίου Γεωργίου του Μικρού. Η άλωση της Βέροιας έγινε την 9η Απριλίου, δηλαδή την τρίτη μέρα του Πάσχα του 1433, όταν πράγματι σουλτάνος ήταν ο Μουράτ Β΄.

Εγώ νομίζω, σε αντίθεση με τον φίλιτο κ. Γ. Χιονίδη, ότι πρέπει να λάβουμε σοβαρά υπόψη τα όσα ο Εβλιγιά αναφέρει για τη Βέροια, εφόσον διαγνώσουμε την ιστορική αλήθεια πίσω από τις επιφανειακές και ασυνάρτητες φαινομενικά, όπως απέδειξα, πληροφορίες του. Εμείς κάνουμε λάθος, όταν, για την περίπτωση της Βέροιας, αλλού αποδεχόμαστε τις μαρτυρίες του (έτος της πρώτης άλωσης, απαρίθμηση τζαμιών της πόλης) και αλλού τις απορρίπτουμε.

ΔΗΜΟΣΙΗ ΚΕΝΤΡΙΚΗ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΒΕΡΟΙΑΣ

93
X